

RUSYA FEDERASYONU AZINLIK POLİTİKASININ SİBİRYA TÜRK HALKLARININ DİLLERİNE ETKİLERİ

Gülsim KİLLİ

Özet

Rusya Federasyonu yasalarında azınlıklar ile ilgili olarak “millî azınlıklar” ve “az nüfuslu yerli halklar” olmak üzere iki farklı kavramdan söz edilmektedir. Rusya yasalarında kendi atalarının geleneksel olarak varlığını sürdürdüğü topraklarda, geleneksel yaşam ve üretim biçimini koruyan, Rusya Federasyonu’nda nüfusu 50.000’i geçmeyen ve kendini ayrı bir etnik birlik sayan halklar az nüfuslu yerli halklar olarak tanınmışlar, dolayısıyla nüfusu 50.000’in altında olan Dolgan, Tofa, Çulım Türkleri gibi halklar “az nüfuslu yerli halklar” a sunulan imtiyaz ve haklardan yararlanabilmişlerdir. Rusya Federasyonu’nda etnik azınlık ve az nüfuslu yerli halkları korumak üzere çok sayıda yasa, tüzük, 5program vb. kabul edilmiş ve bunlarla tanınan imtiyaz ve haklar her bir halkın kendine özgü şartları içinde kendine özgü sonuçlar doğurmuştur.

Anahtar kelimeler: Azınlık, az nüfuslu yerli halklar, Sibirya, Çulım Türkleri, Tofalar, Dolganlar, yasal düzenlemeler, dil politikası, dil durumu.

The Impacts of Russian Federation’s Minorities Politics to Siberien Turkish Languages

Abstract

Legislation of Russian Federation includes two different notions related with minorities which are “national minoritis” and “indigenous minorities (lit. small-numbered indigenous peoples)”. According to legislation of Russian Federation such peoples which live on territories of their traditional habitation of their ancestors, preserve traditional distinct way of life, numbered less than 50 thousand people in Russia and recognise themselves as separate ethnic communities are accepted as indigenous minorities. Thus some Siberian Turkic people like Tofas, Dolgans and Chulyim Turks, whose population less than 50 thousand people are protected with special laws, acts, programs etc. for indigenous minorities. These precautions give peculiar results to each people according to their special conditions.

Key words: Minority, indigenous minorities, Siberia, Chulyim Turks, Tofas, Dolgans, legislation, language policy, language situation.

1.Giriş

Genel olarak “devletin kendi öznesi olarak tanımladığı ulus bütünü dışında kalan etnik, dilsel, dinsel ya da kültürel gruplar” (Emiroğlu & Aydın 2003: 107) şeklinde tanımlanabilecek “azınlıklar” konusu ile ilgili olarak Rusya Federasyonu (RF) yasalarında iki tür azınlıktan söz edilmektedir: “millî azınlık” ve “az nüfuslu yerli halklar”. “Millî azınlık” kavramı hukukî metinlerde oldukça sık geçmesine rağmen yasada tanımı yapılmamıştır. Genellikle bu kavram altında önceki dönemlerde politik vb. sebeplerle yerlerinden edilen, göçe zorlanan halkların durumu ile Rusya Federasyonu içinde ya da dışında kendi devleti ya da kendine ait bir idari birime sahip olduğu halde farklı bir bölgede yaşayan gruplar ele alınmaktadır (*Proyekt federal'nogo zakona “Ob osnovax gosudarstvennoy natsional'nay politiki Rossiyskoy Federatsii”* <http://www.smirnovsk.ru/worktext/work/id/425886.html> (12.03.2008).

“Az nüfuslu yerli halklar”ın tanımı B. Yeltsin tarafından 30 Nisan 1999'da imzalanan 82-F3 sayılı Rusya Federasyonu'nun Az Nüfuslu Yerli Halkların Hakları Hakkındaki Yasa'da yapılmıştır. Yasadaki tanıma göre bu gruba “kendi atalarının geleneksel olarak varlığını sürdürdüğü topraklarda, geleneksel yaşam ve üretim biçimini koruyan, Rusya Federasyonu'nda nüfusu 50.000'i geçmeyen ve kendini ayrı bir etnik birlik sayan halklar” dahildir (*Rossiyskaya Federatsiya, Federal'nyy Zakon, O garantiyah prav korennykh maloçislennih narodov Rossiyskoy Federatsii (s izmeneniyami na 26 iyunya 2007 goda)*: <http://www.kodeks.runoframecom-pus-FullLegRF?d&nd=901732262&nh=1> (03.09.2007)). Dil geçişini etkileyen faktörler arasında nüfus, dil çevresi, üretim faaliyetleri, dilin gelecek kuşaklara kesintisiz aktarılabilmesi, uluslararası evlilikler, devletin dil politikası, dilin prestiji, yazının varlığı ya da yokluğu sayılabilir. Bir dilin konuşur sayısı ne kadar fazla ise dilin gelecekte de kullanım şansı o kadar fazla olmaktadır. Dilin diğer diller ile teması da dil geçişinde önemlidir. Bir dil diğer dillerle ne kadar çok temas halinde ise diğer dillere geçiş o kadar kolay olur. Geleneksel üretim biçimleri de toplumun geleneksel hayatı içinde dilin korunmasını kolaylaştırmaktadır. Geleneksel üretim biçimlerinin korunması doğrudan dilin tamamen korunmasını sağlamasa bile söz konusu halkın üretim biçimleri ile ilgili söz varlığının korunmasını sağlayabilmektedir. Dil çocuklara kesintisiz bir şekilde aktarılabilirse dilin yaşama şansı yüksektir. Eğer aktarılma süreci bir noktada kesintiye uğrarsa dilin daha sonraki kuşaklara aktarılma şansı azalır. Uluslar arası evlilikler de dilin korunmasında olumsuz rol oynamaktadır. Devletin azınlık dillerini destekleyici ya da azınlık dilleri üzerinde baskı kurucu bir dil politikası sürdürmesi dilin korunması ya da asimile edilmesi sonucunu doğurur. Devlet genellikle okullar aracılığıyla devlet dilinin yayılmasını ya da azınlık dillerinin korunmasını sağlayabilir. Dilin sosyal fonksiyonlarının çokluğuna bağlı olarak dilin kendisinin sahip olduğu değer ile konuşurlarının dile verdiği değer dilin

kullanılmasını etkilemektedir. Yerli halkın kendi diline verdiği değer düşük ise dil geçişi daha kolay olmaktadır. Yazı geleneğinin bulunuşu da dili koruyan unsurlardan biridir. Yazısı olan toplumlarda dil geçişi daha zor olur (Vahtin & Golovko 2004: 116–117).

Rusya Federasyonu'nda azınlıkların dil ve kültürlerini koruma altına almayı hedefleyen yasalar yukarıda sözü edilen şartları düzenlemeyi hedeflemektedir. Yasalarda azınlık halkları ekonomik ve sosyal açıdan rahatlatarak imtiyazların sunulması, geleneksel yaşam biçimlerinin desteklenmesi, dillerin araştırılması ve öğrenilmesi ile ilgili şartların oluşturulması, bazı dillerin öğretim programlarına sokulması ve yazı sisteminin geliştirilmesi dillerin korunmasına yönelik atılan adımlardır.

Azınlıklara yönelik olarak çıkarılan yasalar pek çok açıdan dil geçişini zorlaştırıcı şartları hazırlarken bazen de beklenmeyen sonuçlar da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin nüfusun korunmasına yönelik olarak sunulan imtiyazların karışık evlilikleri tetiklemesi, kabileler arası dil ve kültür farklılıklarının daha derin olduğu milletlerde her kabilenin kendini ayrı bir etnik grup olarak görmeye çalışması gibi dil geçişi konusuyla ilgili istenmeyen sonuçlar doğurmuştur.

Bu makalede Rusya Federasyonu'nun "az nüfuslu yerli halklar" ile ilgili yürüttüğü politikaların Sibiry'da varlığını sürdüren ve nüfusu bugün 50.000'in çok altında bulunan Tofa, Çulım ve Dolgan halklarının dil durumlarına etkileri ele alınacaktır.

2. Rusya Federasyonu'ndaki idari yapılanma içinde Sibiry Türk Halklarının Durumu

Bugün Rusya Federasyonu eşit haklara sahip 89 birimden oluşmaktadır. Bunlar cumhuriyet, kray, oblast, federal şehir, otonom oblast ve otonom okruglardır. Her ne kadar Rusya Federasyonu'nun bütün üyeleri eşit kabul edilse de cumhuriyetler diğer üyelerden farklı olarak kendi anayasalarını yapma ve devlet dillerini belirleme haklarına sahiptirler. Rusya Federasyonu Anayasasının 68. maddesi cumhuriyetlere cumhuriyetlerdeki unvan dilini (titüler dili) devlet dili olarak ilân edebilme hakkını vermektedir (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, Stat'ya 68: <http://www.constitution.ru/index.htm>. (06.09.2007)). Sibiry Türk halklarından Saha, Tuva, Hakas, Altay Türkleri kendi adlarını verdikleri cumhuriyetlerde yaşarlar. Bu halkların yaşadıkları bölgelerin cumhuriyet statüsü kazanması, bu statü sonucunda söz konusu halkların kendi anayasasını yapma ve cumhuriyete adını veren halkın dilini yani unvan dilini devlet dili olarak kabul etme haklarını elde etmiş olmaları bakımından önemlidir.

Bugün Uralların doğusundan Büyük Okyanus'a kadar uzanan geniş bir bölgeyi kapsayan Sibirya'da çeşitli dil ailelerine bağlı 40'tan fazla lehçe ya da dilin konuşulduğu kabul edilmektedir. Bunların pek çoğu bugün sosyal işlevleri oldukça daralmış, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan dillerdir (Burikin 2001 <http://zaimka.ru/ethnography/burykin12.shtml> (01.04.2008)). Sibirya'nın yerli halklarının bir bölümünü de Türk dilli halklar oluşturur. Konuşur sayısına bakıldığında Sibirya Türk halklarının Sibirya'nın diğer yerli üyelerine göre çok daha şanslı oldukları söylenebilir de Türk halklarının en büyük grubunu oluşturan Saha (Yakut) Türklerinin nüfusu bile ancak 432 290 kişidir (Bütün Rusya Federasyonu'nda 443852). Bu nüfusları ile adını verdikleri cumhuriyetlerinin genel nüfusu içinde ancak %45'lik bir orana sahiptirler. Sibirya'da değişik idari yapılanmalar içinde şu Türk halkları yer almaktadır: En kuzeyde Taymir yarımadasında Dolgan-Nenets Otonom Okrugunda yaşayan ve Saha Türkleri ile çok yakın bir genetik bağa sahip olan 7077 (RF'de 7261) kişilik nüfuslarıyla Dolganlar, daha sonra kendi cumhuriyetine adını veren ve en yüksek nüfusa sahip Türk halkı olan Saha (Yakut) Türkleri, daha güneye inildiğinde 723 (RF'de 837) kişilik nüfuslarıyla İrkutsk bölgesinde Aşağı Uda bölgesinde bugün resmî olarak böyle bir kavram olmamakla birlikte bölge halkı tarafından coğrafi bir kavram olarak sıkça kullanılan Tofalariya'da yaşayan Tofalar, daha da güneyde ve batıda Tofalarla çok yakın bir genetik bağa sahip olan, kendi adlarını verdikleri Tuva Cumhuriyetinde yaşayan ve 235 313 (RF'de 243442) kişilik nüfuslarıyla nüfus bakımından Sibirya'da ikinci en büyük nüfusa sahip olan Tuvalar, daha batıya doğru ve kuzeyde Tomsk bölgesinde Orta Çulım nehri civarında yaşayan ve Hakas Türkleri ile oldukça yakın bir genetik bağı bulunan, bu yüzden Sovyetler Birliği dönemi boyunca Hakaslar olarak kaydedilen ancak 1991'den sonra Çulımlar adıyla ayrı bir millet olarak ele alınan 643 (RF'de 656) kişilik nüfuslarıyla Çulım Türkleri, daha güneyde kendi adlarını verdikleri Hakas Cumhuriyetinde yaşayan ancak 65 421 (RF'de 75622) kişilik nüfuslarıyla cumhuriyetin genel nüfusunun %11 kadarını oluşturan Hakaslar, daha batıya doğru hem Hakaslarla hem de Altaylarla genetik bağı güçlü olan ve Kemerovo Oblast'ının güneyindeki Dağlık Şorya bölgesinde yaşayan 12773 (RF'de 13975) kişilik nüfuslarıyla Şorlar, yine Kemerovo bölgesinde 1991'den sonra ayrı bir halk olarak sayılmaya başlayan aslında Altayların güney kolunu oluşturan ve bu bölgede yaklaşık 2500 kişilik bir nüfusa sahip olan, Dağlık Şorya'nın kuzeyinde Belovo rayonundaki Büyük ve Küçük Baçat Nehirleri boyunca yaşayan Baçat Teleütleri ya da Baçatlar, daha güneyde Şor ve Hakaslarla komşu olarak kendi adlarını verdikleri cumhuriyette yaşayan ve dil bakımından daha çok Kırgız Türkçesine yakınlaşan 62 192 (RF'de 67239) kişilik nüfuslarıyla genel cumhuriyet nüfusunun %30'unu oluşturan Altaylar bulunmaktadır. Altaylar geleneksel olarak kuzey ve güney olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Kuzey Altaylara Kumandı, Tuba ve Çalkandular dâhil iken, Güney Altaylara Altay-kijiler, Telengit ve Teleütler

dâhildir. Bugün Rusya Federasyonu'nun etnik haritasında Kumandılar, Çalkandular, Tubalar, Teleütler ve Telengitler ayrı halklar olarak yer almaktadır. Bunların dışında daha batıda Baraba, Tobol ve İrtiş Tatarlarından oluşan Batı Sibiry Tatarları 9611 kişiden oluşur ve Novosibirsk, Omsk ve Tyumen Oblastlarında yaşarlar. Bunlar Sibiry Hanlığını kuran Tatarların devamıdır. Sibiry Hanlığı Batı Sibiry'da Baraba bozkırlarında uzandığı için Baraba Tatarları olarak da anılırlar (Demoskop-Weekly: Elektronnaya versiya byulletenya Naseleniye i Obşçestvo:

[http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_02.php\(07.03.2008\);](http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_02.php(07.03.2008);)
[http://www.perepis2002.ru \(07.03.2008\)\)](http://www.perepis2002.ru (07.03.2008))).

Rusya Federasyonu'nda Rus olmayan nüfus arasında bir anadilini kaybetme ve Rus diline geçiş eğilimi gözlenmektedir. Örneğin 1970–1989 yılları arasında kendi millî dilini bırakıp Rusçaya geçenlerin sayısı 2 kat artmıştır. Ayrıca bu dönemde millî okullarda çocukların eğitim öğretim görmesi de büyük prestij kaybına uğramıştır. 80'li yılların ikinci yarısında Rus olmayan çocukların ancak %9'u millî okullarda eğitim görmüştür. Bugün bağımsız olan Birlik Cumhuriyetleri bir tarafa bırakılırsa bu dönemde sadece Başkurt, Tatar, Saha ve Tuvalarda orta eğitim anadillerde olabilmıştır. Diğerlerinde ise en fazla ilk 3 ya da 4 sınıfta anadilde eğitim verilebilmiştir (Romaşkin 1999. [http://www.philology.ru/linguistics2/romashkin-99.htm \(01.04.2008\)](http://www.philology.ru/linguistics2/romashkin-99.htm (01.04.2008))).

Durum özellikle oldukça az nüfusa sahip olan ve çoğu dil geçişi sınırında bulunan halklar açısından önlemler gerektirdiği için 1990'lı yıllardan itibaren gerek anayasalara konulan dillerin hukuki konumunu belirleyen maddeler, gerekse dil yasaları ile giderek artan sosyal çekişmelerin de önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2. Sibiry Türk Halklarının Dillerinin Korunmasına Yönelik Çıkarılan Yasalar

Daha önce SSCB içinde yer alan ve bugün de Rusya Federasyonu'nun birer parçası olan Sibiry Türk halkları doğrudan SSCB ve Rusya Federasyonu'nun yasalarına tâbi olmaktadır. Sibiry Türk halklarının dillerinin konumlarını belirleyen yasaları temel olarak anayasalar ve dil hakkında çıkarılan yasalar oluşturur. Bunları da öncelikle federal yasalar ve cumhuriyet yasaları şeklinde ayırmak mümkündür.

Bugün Rusya Federasyonu'nda dillerin konumunu belirleyen Rusya Federasyonu Halklarının Dilleri Hakkında Yasa'nın temeli 24 Nisan 1990'da yürürlüğe giren *SSCB Halklarının Dilleri Hakkında Yasa* ile atılmıştır. Daha sonra 25 Ekim 1991 yılında o zamanki Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından imzalanan *Rusya Sovyet Federatif Sosyalist*

Cumhuriyetlerinin Halklarının Dilleri Hakkında Yasa kabul edilmiş, bu yasada farklı olarak uluslar arası temel iletişim aracı olan Rusçaya devlet dili statüsü verilmiştir (Prezident RSFSR B. Yel'tsin, O yazıkah narodov RSFSR, Moskva, Dom Sovetov RSFSR, 25 Oktyabra 1991 goda, N 1807-I http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_39766.html (05.09.2007)).

2.1. Rusya Federasyonu Halklarının Dilleri Hakkında Yasa (25 Ekim 1991)

25 Ekim 1991'de B. Yeltsin tarafından onaylanan 1807-1 sayılı "Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetleri Halklarının Dilleri Hakkında Yasa" Rusya Federasyonu Yüksek Meclisi'nce onaylanmış, 24 Temmuz 1998 tarih ve 126-F3 sayılı değişiklik ve eklemeler uyarınca 1998'den sonra yasanın adı "Rusya Federasyonu Halklarının Dilleri Hakkında Yasa" şeklinde değiştirilmiştir (O vnesenii izmeneniy i dopolneniy v zakon RSFSR "O yazıkah narodov RSFSR" Bkz. http://www.innovbusiness.ru/pravo/DocumShow_DocumID_75614.html (05.09.2007))

Bu yasa Rusya Federasyonu topraklarında var olan dillerin kullanımına ilişkin temel konuların hepsini kurallara bağlamıştır. Rusya Federasyonu'nda yaşayan halkların dillerinin temel hukuksal durumlarını, korunma garantilerini belirlemiş, devlet faaliyetlerinin çeşitli alanlarında, eğitim ve öğretimde, yer adlarında, dış ülkeler ile ilişkilerde bu dillerin kullanımını düzenlemiş, her dile karşı düşmanca yaklaşım ve özensizce davranışa, Anayasada kabul edilmiş olan millî politikanın prensiplerinin çiğnenmesine yaptırımlar öngörmüştür. Bu yasanın oluşturulmasında 1990 yılında kabul edilmiş olan "SSCB Halklarının Dilleri Hakkında Yasa" ile edinilmiş tecrübeler göz önünde tutulmuştur.

Federal dil yasası Rusya Federasyonu'ndaki halkların dillerinin devlet tarafından korunması ve desteklenmesi temel prensibini belirlemektedir. "Rusya Federasyonu Halklarının Dilleri Hakkında Yasa'nın "Giriş" kısmında Rusya Federasyonu'nda yer alan bütün diller "Rusya Devletinin millî serveti" olarak kabul edilmiş, "devletin koruması altında" olduğu belirtilmiş ve bütün Rusya Federasyonu topraklarında "millî dillerin, ikidillilik ve çokdilliliğin gelişmesinin" sağlanacağı belirtilmiştir. Aynı yasanın "Genel Hükümler" kısmının 2. maddesinde "nüfuslarına bakılmaksızın bütün halkların dillerinin korunması ve her yönden gelişmesi", ayrıca "iletişim dilinin seçilmesi ve kullanılması" konusunda eşit haklara sahip olmaları da garanti altına alınmıştır. Rusya Federasyonu Halklarının Dilleri Hakkındaki Yasa'nın 3. maddesinde Rus dilinin hukuki konumu belirlenmiş, Rus dili bütün Rusya Federasyonu'nun devlet dili olarak kabul edilmiş, Rusya Federasyonu'ndaki bütün halkların dillerinin eşit haklara sahip olduğu, bütün dillerin devlet desteğinden

yararlanacağı belirtilmiştir. Bu yasanın 7. maddesi uyarınca Rusya Hükümeti “Rusya Federasyonu halklarının dillerinin korunması, öğrenilmesi ve gelişmesine yönelik federal programı hazırlar ve bu tür programın gerçekleştirilmesi için olanakları belirler”.

Rusya Federasyonu Halklarının Dilleri Hakkındaki Yasa, yasama organlarında dilin kullanımı, yasa ve diğer hukuki sözleşmelerin dili, seçim ve referandumlarda kullanılacak dil, devletin yürütme organlarında, organizasyonlarında, kurum ve kuruluşlarında kullanılacak dil, resmî yazışmaların dili, kitle iletişim araçlarının dili, sanayi, haberleşme, taşımacılık vb. alanlarda dilin kullanımı, hizmet alanında ve ticari faaliyetlerde dilin kullanımı, coğrafi adlandırmalarda, yol tabela ve işaretlerinde, dış ülkeler ve uluslararası organizasyonlar ile ilişkilerde dilin kullanımını belirler.

Yasanın 3. başlığı altında toplanan 12, 13. maddeler devletin federal organlarında ve cumhuriyetlerin devlet organlarında dilin kullanımını düzenlemektedir. Resmî yayınlar ile yasa vb. yayınlarının dilini belirleyen bu maddelere göre tüm bu yayınların dili Rusya Federasyonu’nun resmî dili olarak belirtilmiştir. Cumhuriyetlerde Rusçanın yanı sıra kabul edilmiş olan diğer devlet dili ya da dillerinde de yayınlanır, kray, oblast, federal şehirlerde, otonom bölge ve otonom okruglarda ise Rusça yayınlanır. IV. Başlık altındaki yasa maddeleri devlet organlarının, organizasyonların, kurum ve kuruluşların faaliyetlerinde dilin kullanımını düzenlemektedir. 20. madde dilin kitle iletişim araçlarında kullanımı düzenler. (*Zakon RSFSR: O Yazıkah narodov RF* (25 Oktyabr 1991: 205, 206, 207). (http://www.mediocratia.ru/owa/mc/mc_references.html?a_id=526 (06.09.2007)).

2.2. Rusya Federasyonu Anayasası (12.12.1993)

Rusya Federasyonundaki halkların dillerinin kullanımı ve gelişmesi ile ilgili yasa 12.12.1993 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu Anayasası’nda da onaylanmıştır. Bu yasanın 19. maddesi “Her Rusya Federasyonu vatandaşının cinsiyet, ırk, milliyet, dil, soy ayrımı yapılmaksızın özgür ve eşit haklara sahip olmasını” öngörmektedir. Yine bu yasada ”kişinin ait olduğu sosyal grup, ırk, milliyet, dil ve dinî özelliklerine göre haklarının herhangi bir şekilde kısıtlanması” yasaklanmaktadır. Bu yasanın 26. maddesinde “Herkes anadilini kullanma, iletişim, eğitim, öğretim ve sanat dilini seçme hakkına sahiptir” denilmektedir.

Federatif yapıyı açıklayan 3. Başlık altında yer alan 68. maddede de Rusya Federasyonu’nun bütün topraklarında devlet dilinin Rusça olduğu, cumhuriyetlerin kendi devlet dillerini tesis etme hakkına sahip oldukları, devlet organlarında, yerel yönetim organlarında, cumhuriyetin devlet kurumlarında söz

konusu dillerin Rusya Federasyonu'nun devlet dili ile birlikte kullanılabilecekleri belirtilmekte, Rusya Federasyonu devleti Rusya Federasyonu'nun bünyesindeki bütün halklara ana dilini koruma hakkını ve öğrenilmesi ve gelişmesi için gerekli şartları tesis etmeyi garanti etmektedir (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, Stat'ya 68: <http://www.constitution.ru/index.htm>. 06.09.2007)

Böylece Rusya Federasyonu'nda 1990 yılında, başlayan dil konusundaki reformları, hemen hemen bütün cumhuriyetlerin kendi millî dillerini Rusçanın yanında devlet dili ilân etmesi izlemiş, bu durum onların Anayasalarına ve Diller Hakkındaki Yasa'larına yansımıştır. Bütün cumhuriyetler dil yasalarında hangi dil ya da hangi dillerin devlet dili ya da dilleri olacağını, millî dilin korunması için hangi tedbirlerin alınacağını, hayatın hangi alanlarında kullanılacağını belirlemişlerdir.

Dil hakkında yasanın ilk oluşturan Sibirya Türk Cumhuriyeti Tuva Cumhuriyeti'dir. 14 Aralık 1990'da Tuva Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde "Tuva Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki Diller Hakkında Yasa", 3 Kasım 1992'de Hakas Cumhuriyetinde "Hakasya Cumhuriyeti'nin Halklarının Dilleri Hakkında Yasa", 5 Kasım 1992'de "Saha Cumhuriyeti'ndeki (Yakutiya) Diller Hakkında Yasa", 3 Mart 1993'te de Altay Cumhuriyetinde "Diller Hakkında Yasa" kabul edilmiştir. Cumhuriyetlerin anayasalarının ve dil hakkında yasalarının federal yasalar ile çelişmeyeceği fikrinden hareketle söz konusu cumhuriyetlerin yasalarının aşağı yukarı aynı hükümleri taşıdığı söylenebilir.

2.3. Doğrudan Azınlıkları Korumaya Yönelik Çıkarılan Yasalar

Rusya tarihinde yerli halklar için çıkarılan ilk yasanın 1822 yılında yerli halkların idaresi hakkında çıkarılan "Sibirya'da yaşayan Yerli Kabilelerin İdaresi Hakkında Tüzük" olduğu söylenebilir. Bu tüzük hükümlerinin açıklığı ve tüzükte yer alan hükümleri yerine getirecek sorumlu makam ve kişilerin belirtilmesi bakımından daha sonra kabul edilen tüzük ve yasalardan oldukça farklıdır. 1892 yılında Yerliler Hakkında Tüzük şeklinde yeniden şekillendirilmiş, Sovyetler Birliği döneminde de kabul edilen çeşitli kararnamelerle kuzeydeki yerli halk ve kabilelerin yönetimi geleneği devam ettirilmiştir. Önceleri yaşadıkları bölge vb. göz önünde tutulmaksızın bütün az nüfuslu halkların millî gelişimi esas alınmış ise de 1937'de devlet ancak 26 "az nüfuslu kuzey halkı" kabul etmiş ve bu dönemde sunulan bazı ayrıcalıklardan ötürü pek çok halk az nüfuslu kuzey halklarından olmayı hayal etmeye başlamıştır. 1990 yılında SSCB Yüce Meclisi yeni özel bir yasa oluşturma çalışmalarına başlamış, SSCB'nin dağılmasıyla Rusya Yüce Meclisi yürütmeye devam etmiş, başına da daha önce sadece 26 az nüfuslu halk kabul ederek devletin bunlara özel bir yaklaşım sergilemesinden şikâyetlenen Veps halkından

A.V. Petuhov getirilmiştir. Çok uzun tartışmalar ve çalışmalar sonucunda az nüfuslu halklar listesine 65 halkın dahil edilmesi düşünülmüşse de o arada ortaya çıkan politik kargaşa ortamında bu yasa tarihe gömülmüş ancak 1999 yılında tekrar az nüfuslu halkların hakları hakkında yasa tekrar tartışılmaya başlanmıştır (Yeşçyo raz o zakone “O garantiyah prav korennih maloçislennih narodov RF”, *Respublika Kareliya: Ofitsial’ny server organov gosudarstvennoy vlasti*”, <http://www.gov.karelia.ru/Power/Committee/National/law.html> (06.03.2008)).

Rusya Federasyonu’nda 1999 yılından başlayarak az nüfuslu yerli halkların hakları ile ilgili olarak üç yasa kabul edilmiştir:

1. Rusya Federasyonu’nun Az Nüfuslu Yerli Halkların Hakları Hakkındaki Yasa (1999)
2. Rusya Federasyonu’nun Kuzey, Sibiry ve Uzak Doğu Az Nüfuslu Yerli Halklarının Cemiyet Organizasyonlarının Genel Prensipleri Hakkında Yasa” (2000)
3. Rusya Federasyonu’nun Kuzey, Sibiry ve Uzak Doğu Az Nüfuslu Yerli Halklarının Geleneksel Olarak Tabii Kaynaklardan Faydalanma Alanları Hakkında Yasa” (*Sbornik pravovih aktov o statuse maloçislennih narodov*: <http://www.lawmix.ru/comm.php?id0549> (06.03.2008); *Politika Pravitel’sstva RF v otnoşenii prav korennih maloçislennih narodov v Rossii v usloviyah reformi federal’nogo zakonodatel’sstva*: <http://www.rustrana.ru/print.php?nid=1720> (06.03.2008)).

B. Yeltsin tarafından 30 Nisan 1999’da imzalanan 82-F3 sayılı Rusya Federasyonu’nun Az Nüfuslu Yerli Halkların Hakları Hakkındaki Yasa’daki tanımlamaya göre, bu yasa 65 halkı içerir. Bu sınırlandırma bazı politikacı ve bilim adamlarınca devletin eski politikaya geri dönüşü olarak yorumlanmıştır. Sanki bu şartlarda yerli kuzey halkları korunurken geriye kalanların hızlıca yok olmaları beklenmektedir. Diğer taraftan geleneksel yaşam biçiminin hukukî olarak ispatlanması güç bir kavram oluşu ve halkların SSCB döneminde atalarının öteden beri yaşadığı toprakları terk etmeye zorlanmaları ya da geleceği olmayan küçük köylerin başka bölgelere taşınması gibi uygulamalarla anavatanlarını terk etmeye zorlanan halkların bu yasanın dışında kalması adaletsiz bulunmuştur. En önemlisi de yeni pasaportlarda etnik aidiyet belirtilmediği için kişiler açısından hangi etnik gruba ait olduğunun ispatı da ayrı bir güçlük getirmektedir. Diğer taraftan söz konusu yasanın aynı etnik gruba ait üyeleri “atalarının yaşadığı topraklarda yaşayan ve geleneksel hayat tarzını sürdüren” ve “atalarının yaşadığı topraklarda yaşamayan ve geleneksel yaşam tarzını sürdürmeyen” şeklinde bölmesi de eleştirilmiştir. Ayrıca söz konusu halkların entelektüel potansiyelini de zayıflatacağı, başka bir deyişle toplumun yüksek öğrenim görmüş, sanat, bilim, eğitim, politika gibi alanlarda

faaliyet gösterebilecek olan bir kesiminin oluşmasını engelleyeceği düşünülmüştür. Ancak bu madde etnik çatışmaların olmaması için geleneksel yaşam bölgesinde yaşayan diğer etnik unsurlara da genişletilmiştir (Yeşçyo raz o zakone “O garantiyah prav korennyih maloçislennih narodov RF”, *Respublika Kareliya: Ofitsial’nyy server organov gosudarstvennoy vlasti*”, <http://www.gov.karelia.ru/Power/Committee/National/law.html> (06.03.2008)).

Yasanın 1–7. maddelerinde, yasada geçen temel kavramların tanımı yapılmış, yasanın geçerlilik alanları belirlenmiş, Rusya Federasyonu’nun devlet organları ile Rusya Federasyonu’na bağlı cumhuriyet ve bölgelerin devlet organları ve yerel yönetimlerin az nüfuslu halkların geleneksel yaşam bölgeleri ile yaşam ve üretim tarzlarının korunmasına yönelik neler yapma “yetkisine” sahip oldukları açıklanmıştır.

Yasanın 8. maddesinde az nüfuslu halkların haklarının sıralandığı 8. maddede şu fıkralar yer alır:

Geleneksel yaşam alanlarının ve üretim tarzlarının korunması için az nüfuslu halklar şu haklara sahiptir:

1) Geleneksel yaşam alanlarındaki türlü kategorilerdeki toprakları geleneksel yaşam tarzlarını ve üretim tarzlarını devam ettirmek amacıyla karşılıksız olarak kullanmaları, bu topraklardaki yaygın olan yararlı kaynaklardan Rusya Federasyonu federal yasaları ve Rusya Federasyonu’na bağlı birimlerin yasaları çerçevesinde faydalanmak;

2) Sözü edilen toprakların kullanımının kontrolüne katılmak;

3) Sözü edilen toprakların korunmasına yönelik federal yasaların ve Rusya Federasyonu’na bağlı birimlerin yasalarının uygulanıp uygulanmadığının kontrolü;

4) Rusya Federasyonu organlarından, Rusya Federasyonu’na bağlı birimlerin devlet organlarından, yerel yönetimlerden, uluslar arası ve yerel organizasyonlardan sözü edilen toprakların korunması ile ilgili gerekli malzeme ve finansal yardımın alınması;

5) Az nüfuslu halkların yetkili temsilcileri aracılığıyla Rusya Federasyonu hükümeti ve Rusya Federasyonu’na bağlı birimler ve yerel yönetim organları ile söz konusu toprakların korunması ile ilgili meselelerin çözümüne katılmak;

6) Söz konusu topraklarda çevre korunması, tabiat kaynaklarının korunması ve elde edilmesi ile ilgili federal ve bölgesel devlet programlarının hazırlanması için yapılan ekolojik ve etnolojik ekspertizlere katılmak;

7) Rusya Federasyonu hükümetinin yürütme organlarında ve yerel yönetim organlarındaki az nüfuslu halkların temsilci meclislerine az nüfuslu halkların yetkili temsilcilerini göndermek;

- 8) Gerçek ve tüzel kişilerce geleneksel yaşam bölgesine zarar verilmesi halinde zararın tazmin edilmesini talep etmek;
- 9) Az nüfuslu halkların geleneksel yaşam ve üretim tarzları göz önünde tutularak az nüfuslu halkların yetişmekte olan neslinin bütün eğitim ve öğretim şekillerinin geliştirilmesi için devlet yardımı almak.

Geleneksel yaşam alanlarının ve üretim tarzlarının korunması amacıyla az nüfuslu halklardan olan kişiler ise şu haklara sahiptir:

- 1) Geleneksel yaşam alanlarındaki türlü kategorilerdeki toprakları geleneksel yaşam tarzlarını ve üretim tarzlarını devam ettirmek amacıyla karşılıksız olarak kullanma, bu topraklardaki yaygın olan yararlı kaynaklardan Rusya Federasyonu federal yasaları ve Rusya Federasyonu'na bağlı birimlerin yasaları çerçevesinde faydalanma;
- 2) Rusya Federasyonu üyelerinin hükümetlerinin yürütme organları ile yerel yönetim organlarının az nüfuslu halkların temsilci meclislerinin oluşturulması çalışmalarına ve bu meclisin faaliyetlerine katılmak;
- 3) Gerçek ve tüzel kişilerce geleneksel yaşam bölgesine zarar verilmesi halinde zararın tazmin edilmesini talep etmek;
- 4) Geleneksel yaşam ve üretim tarzlarının, yaşam alanlarının korunması için federal yasalar, Rusya Federasyonu üyelerinin yasaları ve yerel yönetimin hukuki kararnamelemleri ile belirlenmiş olan imtiyazlardan yararlanma;
- 5) Geleneksel yaşam alanlarında ve geleneksel üretim faaliyetlerinin yapıldığı yerlerde kurulmuş olan geleneksel üretim kolları organizasyonlarının bütün alanlarında işe öncelikli kabul edilmek;
- 6) Az nüfuslu halkların geleneksel üretimleri ile uğraşan kooperatif ve derneklerin, çalışan kadrolarının en az yarısı, az nüfuslu halkın temsilcilerinden oluşması şartıyla, bu halklardan olmayanlarla birlikte kurulması;
- 7) Geleneksel yaşam ve üretim alanlarındaki geleneksel üretim organizasyonlarının mal varlığının öncelikli sahiplenilmesi;
- 8) Rusya Federasyonu yasalarıyla belirlenen düzende sosyal hizmet almak;
- 9) Zorunlu sağlık sigortası devlet garantisi programı çerçevesinde devlet ve yerel yönetime ait tıbbi kurumlarda ücretsiz tıbbi yardım almak.

Yasanın 9. maddesi az nüfuslu halklardan olan şahısların askerî hizmeti alternatif vatandaşlık hizmetine değiştirme hakkını düzenler. Buna göre, az nüfuslu halkların yaşam alanlarında yaşayan ve geleneksel yaşam ve üretim tarzını sürdüren kişiler askerî hizmetlerini alternatif vatandaşlık hizmetine değiştirme hakkına sahiptir. Ancak bu madde 9 Ağustos 2006'da Putin tarafından "Az nüfuslu yerli halklara alternatif vatandaşlık hizmeti hakkının verilmesi" (Putin predostavil maloçislennım narodam pravo na al'ternativnuyu slujbu, *StranaRu*, <http://old.strana.ru/stories/01/10/16/1785/155073.html> (29.02.2008)) yasanının imzalanması ile uygulamaya sokulmuştur. Yasadan

anlaşılacağı gibi bu yasadan ancak köyde yaşayıp geleneksel üretim tarzını devam ettiren gençler faydalanabilirler.

Yasanın 10. maddesi az nüfuslu halkların kendi özgün kültürlerini koruma ve geliştirme haklarını düzenler. Bununla ilgili az nüfuslu halklardan olan kişiler şu haklara sahiptir:

- 1) Anadillerini korumak ve geliştirmek;
- 2) Az nüfuslu halkların gelişmesi için vakıflar, kültür merkezleri, cemiyetler kurmak;
- 3) Rusya Federasyonu yasalarına uygun olarak ve kendi maddi imkânlarıyla geleneksel üretim tarzlarını öğreten eğitim-öğretim grupları oluşturmak;
- 4) Bilginin ana dillerde alınması ve yayılması, kitle iletişim araçlarının kurulması;
- 5) Rusya Federasyonu ve üyelerin yasalarına ters düşmemek kaydıyla geleneklerini sürdürme, dini törenlerini yerine getirme ve kutsal yerleri korumak;
- 6) Rusya Federasyonu'na bağlı diğer birimlerde ve Rusya Federasyonu dışında varlığını sürdüren az nüfuslu halkların temsilcileri ile ilişki kurulması ve geliştirilmesi.

Yasanın 11. maddesi az nüfuslu halkların millî, tarihî ve geleneksel özellikleri göz önünde tutularak ve federal yasalara uygun olarak yerel toplumsal yönetime sahip olabileceğini belirtir.

Yasanın 12. maddesi uyarınca az nüfuslu halklar gönüllülük esasına dayalı olarak kendi tarihî, kültürel ve geleneksel yapıları gereğince cemiyet veya başka birleşimler kurabilirler. Bu yapı ve organizasyonların özellik ve faaliyetleri federal yasa ya da Rusya Federasyonu'na bağlı birimlerin yasası ile belirlenir.

Yasanın 13. maddesi Rusya Federasyonu'na bağlı birimlerin yasama (temsil) ve yerel yönetimin temsil organlarında az nüfuslu halkların temsil edilmesini düzenler. Az nüfuslu halklar için kota koyan bu yasa maddesi 1 Ocak 2005'te yürürlükten kaldırılmıştır (*Rossiyskaya Federatsiya, Federal'nyy Zakon, O garantiyah prav korennih maloçislennih narodov Rossiyskoy Federatsii (s izmeneniyami na 26 iyunya 2007 goda)*: <http://www.kodeks.ru/noframe/com-pus-FullLegRF?d&nd=901732262&prevDoc=901907297> (03.04.2008)).

Rusya Federasyonu'nun Kuzey, Sibiry ve Uzak Doğu Az Nüfuslu Yerli Halklarının Cemiyet Organizasyonlarının Genel Prensipleri Hakkında Yasa" (2000) az nüfuslu halkların cemiyet ya da cemaat organizasyonlarının faaliyetlerini, devlet organları ve yerel yönetim organları ile ilişkileri, cemaat ya da cemiyet üyelerinin hakları gibi konuları düzenlemektedir (*Zakon Ob obşçih*

printsipah organizatsii obşçin korennih maloçislennih narodov Svera, Sibiri i Dal'nego Vostoka Rossiyskoy Federatsii.
<http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow> DocumID16499.html
(29.02.2008).

Rusya Federasyonu'nun Kuzey, Sibiry ve Uzak Doğu Az Nüfuslu Yerli Halklarının Geleneksel Olarak Tabii Kaynaklardan Faydalanma Alanları Hakkında Yasa" az nüfuslu yerli halkların hangi durumlarda geleneksel yaşam alanlarındaki topraklardan ve tabii kaynaklardan karşılıksız olarak faydalanacakları, hangi alanların geleneksel yaşam alanına dâhil edilebileceği, hangi tabii kaynakların kullanımının kontrolüne yerli halkların katılabilecekleri gibi konuları içermektedir. Bu yasa da tüm bu hakların yasada yeterince açık ifade edilmemesi bakımından eleştirilmiştir (*Politika Pravitel'stva RF v otnoşenii prav korennih maloçislennih narodov v Rossii v usloviyah reformi federal'nogo zakonodatel'stva*: <http://www.rustrana.ru/print.php?nid=1720> (06.03.2008)).

Bu yasadan az nüfuslu halkların korunmasına yönelik gerçek yardımın özel devlet programları ile sağlanacağı anlaşılmaktadır. 2001 yılında Millî Politika Bakanlığının dağıtılması ile bu yasanın gerçekleştirilmesi görevi bölgesel yönetimlere geçmiştir. Sonuç olarak bu yasa söz konusu halkların korunması için kişilere değil hükümet organlarına hak vermektedir. Hükümet organları ise bu hakları yerine getirmekle yükümlü değil, yetkili makamlar olarak yasada yer almışlardır. (Yeşçyo raz o zakone "O garantiyah prav korennih maloçislennih narodov RF", *Respublika Kareliya: Ofitsial'ny server organov gosudarstvennoy vlasti*", <http://www.gov.karelia.ru/Power/Committee/National/law.html> (06.03.2008)). Bu durumda yerli halklar kendileri varlıklarını sürdürme ile ilgili ortak bir bilince sahip ise ve yasada belirtilen hakları talep ettiği sürece yasaların bir anlamı olacaktır. Aksi takdirde adı geçen yasalar politik belgelerden ibaret olarak kalacaklardır.

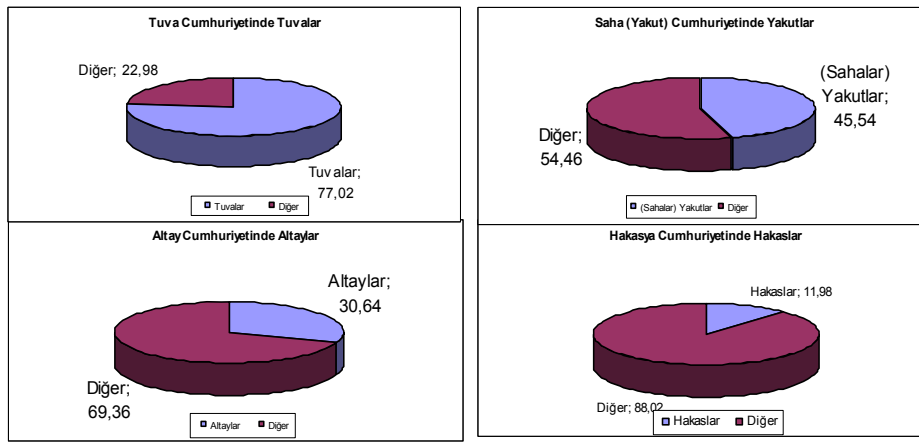
3. Az Nüfuslu Türk Halkları Açısından Uygulamalar ve Sonuçları

Sibiry'da varlığını sürdüren Türk halklarının dil durumlarını belirleyen şartlar incelendiğinde bu halkların her birinin kendine özgü koşullarda ve dil hayatıyeti sınıflandırmasının farklı derecelerinde olduğu görülür. Dil durumunu belirleyen işaretleri nicelik, nitelik ve değer işaretleri olarak ayırmak mümkündür. Nicelik işaretleri söz konusu alandaki dil türlerinin (dil, lehçe, ağız vb.) sayısı, her birindeki konuşur sayısı, iletişim alanlarının sayısıdır. Nitelik işaretleri ise dil türlerinin birbirine göre durumu (akraba diller olup olmadıkları, ya da aynı dilin lehçesi olup olmadıkları), işlev açısından eşdeğer olup olmadıkları, başat dil türlerinin özellikleridir. Değersel işaretler arasında ise

çeşitli açılardan dil türlerinin sahip olduğu iç ve dış değerlerdir (dil türünün iletişime uygunluğu, prestiji, estetik değeri yanında dil topluluğunun dil türlerine verdiği değer) (Vahtin & Golovko 2004: 47).

Sibirya’da varlığını sürdüren Türk halklarından Sahalar, Tuvalar, Altaylar ve Hakaslar kendi adlarını taşıyan bir cumhuriyet oluşumuna sahip olmaları bakımından ayrılırlar. Dolayısıyla adı geçen halkların dilleri aynı zamanda konuşuldukları cumhuriyette Rusça ile birlikte devlet dili statüsündedir. Bu halkların bazıları nüfus açısından kritik noktalarda olsalar da nüfusları 50.000’in üzerinde olduğu için “az nüfuslu yerli halk” kategorisine girmezler. Dolayısıyla az nüfuslu yerli halkları korumaya yönelik yasalarda sunulan hak ve imtiyazlardan yararlanmazlar.

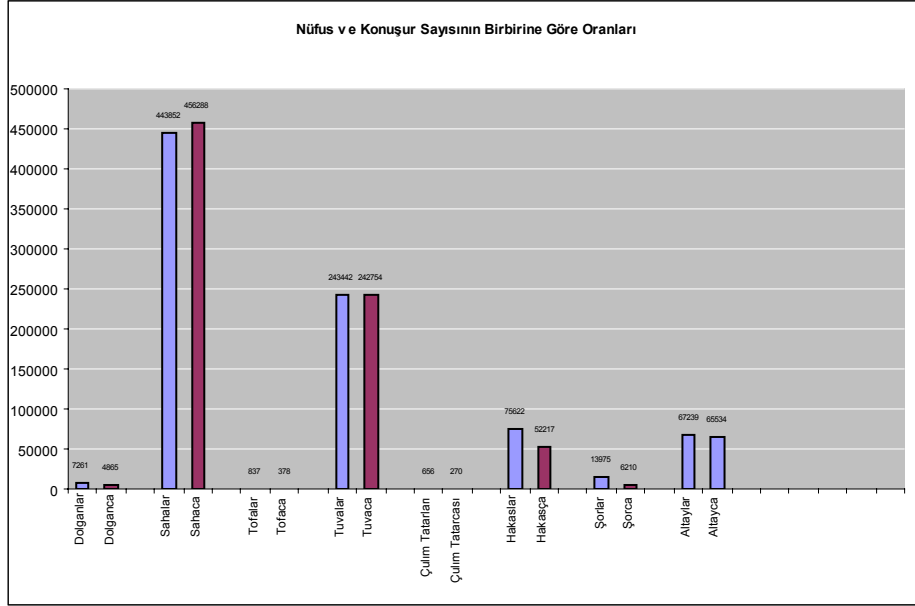
Tablo 1: Titüler halkların genel nüfus içindeki oranları

Sibirya’da varlığını sürdüren her bir halkın genel nüfusu ve konuşur sayısı karşılaştırıldığında farklı manzaralar ortaya çıkar. Yerli halkların nüfusları ile dillerin konuşur sayıları kıyaslandığında, konuşur sayıları sosyal fonksiyonları iyice daralmış, genel nüfus içindeki oranı iyice düşmüş gruplarda yarı yarıya düşerken, Saha, Tuva ve Altay Türkçesinde konuşur sayısının yerli nüfusu aştığı görülür (Bkz. Tablo 2, 3). Başka bir deyişle söz konusu dillerin konuşur sayısı etnik olarak kendilerini bu gruba ait görenlerden fazladır. Saha Türkçesi geçmişten bu güne uluslar arası anlaşma dili olarak bölgede kullanılmaktadır. Even, Evenki, Yukagir ve eskiden beri bu bölgede yerleşmiş olan Rus halkı Saha Türkçesine hâkimdir (Killi 2006: 61–70). Tuva Türkleri de yaşadıkları bölgede genel nüfusa oranlarının %70’i bulması ile diğer Türk halklarından ayrı bir konuma sahiptir. Dolayısıyla başka milletten olanların Tuvacayı benimsemesi de kolayca mümkün olmaktadır. Altayca konuşur

sayısının da Altay nüfusu aştığı görülür. Kendilerini ayrı etnik gruplar olarak sayan Altay boylarının Altayca'yı da bildiklerini kabul etmeleri yanında eskiden beri burada yerleşik olan Rusların bir kısmının da Altayca'ya hâkim olması ile Altay nüfus ile Altayca'yı bilen nüfus arasında fark oluşmaktadır. Örneğin Altayca bilen Rusların sayısı 1532, Hakasça bilenlerin 1152, Tuvaca bilenlerin 1621, Sahaca bilenlerin ise 11804'tür (Bkz. Tablo 4)¹.

Tablo 2: Sibiry Türk halklarının nüfusları ve Sibiry Türk dillerinin konuşur sayılarının birbirine göre oranları.

¹ Nüfus bilgileri *Vserossiyskaya perepis' naseleniya 2002 goda* (<http://www.perepis2002.ru/index.html?id=11>) başlıklı resmî internet sitesinden alınmıştır (03.04.2008).

Tablo 3: Sibirya Türk halklarının nüfusları ve Sibirya Türk dillerinin konuşur sayıları (Rusya Federasyonu'nun bütününde).

Sibirya Türk Halkları	Nüfus	Dilin Konuşur Sayısı
Dolganlar	7261	4865
Sahalar (Yakutlar)	443852	456288
Tofalar	837	378
Tuvalar	243442	242754
Çulım Türkleri	656	270
Hakaslar	75622	52217
Şorlar	13975	6210
Altaylar	67239	65534

Tablo 4: Sibirya Türk halklarının dillerini bilen diğer etnik unsurlar.

Sibirya Türk dilleri	Genel Konuşur Sayısı	Farklı Etnik Unsur (Adı geçen dili bilen sayısı 100'ü geçen)	Bilen Kişi Sayısı
Sahaca (Yakutça)	456288	Rus	11804
		Buryatlar	475
		Beyazruslar	105
		Ukrayin	335
		Başkurtlar	100
		Kazaklar	180
		Tatarlar	565
		İnguşlar	101

Tuvaca	242754	Rus	1621
		Buryat	182
		Darginler	200
		Kumuklar	117
Hakasça	52217	Rus	1152
		Alman	146
Altayca	65534	Rus	1532
		Kazak	2869

Bugün UNESCO'nun hazırladığı ve tehlike altındaki dilleri içine alan Kızıl Kitap'a dahil olan ve Rusya Federasyonu'nca nüfusu 50.000'in altında olması dolayısıyla "az nüfuslu halklar" arasında değerlendirilen ve dil durumunu belirleyen nicel, nitel, değersel işaretler bakımından birbirinden farklı dil durumlarını sergileyen Dolgan, Tofa ve Çulım Türkleri az nüfuslu halklar için tanınan imtiyazlardan faydalanabilen gruplar arasında yer alırlar (Unesco Red Book On Endangered Languages: Northeast Asia http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_index.html#index (03.03.2008); UNESCO: Yazıki narodov Sibiri, nahodyaščiesya pos ugrozoy isçeznovaniya: <http://lingsib.iea.ras.ru> (03.03.2008)). Adı geçen her bir halkın kendi özel şartları, söz konusu imtiyaz ve yetkilerin farklı sonuçlar doğurmasına neden olmuştur.

3.1. Tofalar

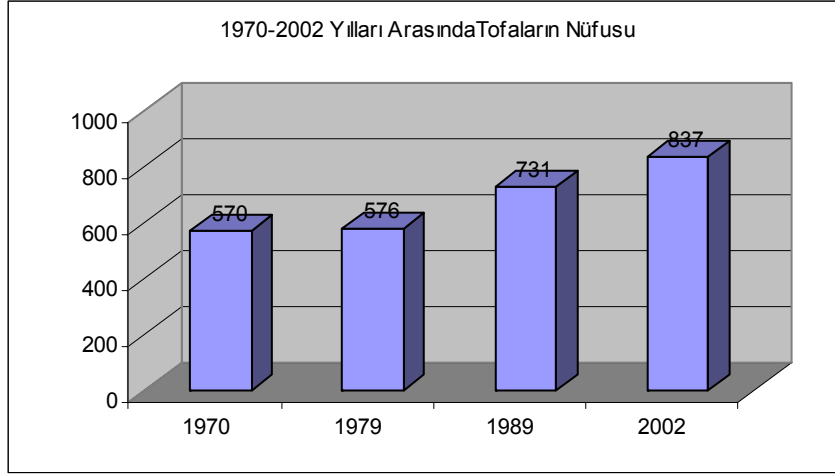
Tofalar Doğu Sayan Dağlarının kuzey eteklerinde bugün Rusya Federasyonu'nun İrkutsk Bölgesindeki (Oblast) Nijne Uda rayonundaki Alıgdjer, Verhnyaya Gutara ve Nerha köylerinde yerleşik olarak yaşarlar. 1917 Devrimine kadar olan dönemdeki bilimsel literatürde Karagaslar olarak tanınan Tofalar 1930'larda Tofa ya da Tofalar olarak anılmaya başlamışlardır. Daha önce konar-göçer yaşam tarzını sürdüren, geyikçilik, avcılık ve toplayıcılık ile geçinen Tofalar, Sovyetler Birliğinin kurulmasından sonra yerleşik düzene geçirilmişlerdir (Mel'nikova 1994: 3-4; Krivonogov 1998:10; Rassadin V.İ. Tofalarskiy yazık <http://lingsib.iea.ras.ru/languages/tofa.shtml>

(01.03.2008)).Tofaların kendi bölgelerindeki nüfusları 723'tür (Rusya Federasyonu'ndaki toplam nüfusları 837 kişidir. Bunun 138'i şehirli, 699'u köylü nüfustur (<http://www.perepis2002.ru> (07.03.2008)).

Sovyetler Birliğinin kurulmasının ardından Tofaların yerleşik düzene geçirilmesi sadece üretim biçimlerini ve yaşam tarzlarını değiştirmemiş, demografik yapılarını, dil durumlarını da büyük ölçüde etkilemiştir. Sovyetlerin kuruluşuna kadar Tofalar Buryatlar ve Ruslarla sınırlı ilişkiler kurmuşlardır. Bu dönemde farklı etnik gruplarla evlilik nadiren söz konusu olmuş, karışık evlilikler toplum tarafından onaylanmamıştır. Tofaların göçebe yaşam tarzı onları Rus nüfustan izole ettiği için geleneksel yaşam korunduğu sürece dil de korunmuş, daha sonra yerleşik hayata geçildiğinde asimilasyon süreci başlamıştır (Krivonogov 1998: 49).

1970'ten itibaren yapılan sayımlar göz önüne alındığında Tofaların nüfuslarının düzenli bir şekilde arttığı görülmektedir (Bkz. Tablo 5). Ancak nüfustaki düzenli artış, dilin taşıyıcılarının da artışı anlamına gelmemektedir.

Tablo 5: 1970–2002 yılları arasında Tofalarda nüfus artışı.

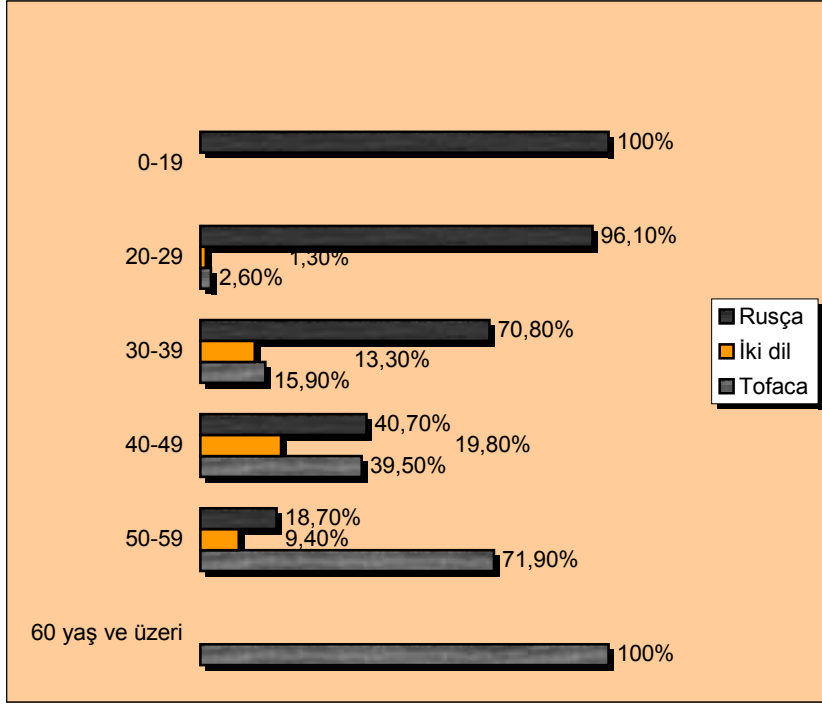

Sovyetler Birliğinin kurulmasından sonra yeni yönetim Tofaların daha medeni ve yerleşik bir hayata geçmeleri gerektiğine karar vererek 1930–1931 yıllarında bugün yaşadıkları köyleri kurmuştur. Bu köylere Rusların da yerleştirilmesi ile ilk sıkı Rus-Tofa ilişkileri başlamıştır. Tofa halkı arasında dil geçişi süreci 1930'lu yıllarda Rus nüfus ile karışık köyler oluşturulmasıyla başlamış ve aşağı yukarı 1960'lı yıllarda tamamlanmıştır. Etnolog V.P. Krivonogov ve ekibinin Sibirya'nın yerli halkları üzerine yaptığı 1996 yılındaki

çalışmaların neticesinde 0–19 yaş arası çocuk ve gençlerin ana dilini neredeyse hiç bilmediklerini ortaya koymuştur (Krivonogov 1998: 12–14). Bugün çalışmanın üzerinden 10 yıldan fazla bir zaman dilimi geçtiği düşünülürse dili bilenlerin oranlarının daha da azaldığı öngörülebilir.

Rusya Federasyonu'ndaki az nüfuslu halkların korunmasına yönelik tedbirlerin Tofa diliyle olmasa da Tofa halkıyla ilgili şaşırtıcı bir sonuç doğurduğu görülür: Nüfus artışı 60-80'li yıllar arasında giderek karışık evliliklerin artması ile ilgilidir. Bu evliliklerden doğan çocukların ancak bir milliyeti seçme şansı olduğundan nüfus artışı Tofalar lehine olmuştur. 70-80'li yıllara gelindiğinde her 10 çocuktan 9'unun karışık evliliklerden doğan melez çocuklar olduğu görülür. Bunların da hemen hemen %90'ı milliyeti olarak Tofayı belirlemiştir. Yapılan istatistikler melezlerin daha çok karışık evlilikler yaptıklarını ortaya koymuştur. Bu eğilimler sonucunda 1995 yılında Tofaların toplam nüfusunun %30'undan fazlasını melezler oluşturmuştur. Çocukların ise neredeyse hepsi melezdir. 10 yaşına kadar olan 158 çocuktan sadece 24'ü melez değildir. Böylece Tofaların ırksal özellikleri de giderek değişmiş, Avrupalı ırk özellikleri giderek daha fazla yayılmıştır (Krivonogov 1998: 48–57).

Melez nüfus artışı dil ve kültür süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Örneğin saf Tofaların %54,4'ü anadili olarak Tofacayı sayarken, melezlerin ancak %7'si anadili olarak Tofacayı saymıştır. Bugün yaşı 20'nin altında olanlardan kimse Tofacayı iyi bilmemektedir (Bkz. Tablo 6). Karışık evlilikler sonucu ortaya çıkan melezleşme süreci dil kaybını da hızlandırmaktadır. Ancak melezlerin büyük bir çoğunluğu milliyeti olarak Tofayı göstermektedir (%95).

Tablo 6: Tofalarda çeşitli yaş gruplarının dil bilgileri.

Tofalarda dikkati çeken başka bir eğilim de nüfusun genellikle doğup büyüdüğü topraklarda kalmayı tercih etmesi ve dışa göçe eğilimin düşük oluşudur. Bunun Tofaların kendi vatanlarına duydukları bağlılık hissi yanında Tofaların yaşadıkları bölgeden diğer bölgelere ulaşımın oldukça güç olması ile de ilgisi vardır. Doğup büyüdüğü bölgeyi terk etmeme dil ve kültürün korunmasındaki etkenlerden biridir. Tofaların erkek nüfusunun %84,6'sı, kadınların ise %79,8'i doğup büyüdüğü köyde yaşamaktadır. Diğer taraftan Tofaların çoğu köyde yaşamaktadır (681 kişi köylü, 42 kişi şehirli). Diğer taraftan 1990'lı yıllardaki ekonomik kriz sırasında Tofaların da şehre gitme ve yerleşme şartları zorlaşmış, hatta birçoğu avcılık ve toplayıcılık gibi geleneksel geçim kaynaklarına yönelmişlerdir (Krivonogov 1998: 20–24). Geleneksel üretim biçimlerinin korunması da dil ve kültürün korunmasına olumlu etki eden unsurlardan biridir.

Tofacanın sosyal fonksiyonları diğer az nüfuslu halklara göre biraz daha geniştir. 1950'lere kadar olan dönemde pek çok sanatsal faaliyet (şarkılar, halkın kendisinin sergilediği Rusçadan çeviri tiyatro eserleri vb.) Tofaca sunulmuştur. Bugün ise her yerde ancak Rusça duyulmaktadır. Öte yandan

1980'lerden sonra bir değişme süreci başlamış, Tofa folklor ve müzik grupları oluşturulmuş, geleneksel giysiler için atölyeler kurulmuştur. Doğrusu kurulan müzik gruplarında genellikle yaşlılar şarkı söylemektedir. Çünkü gençler dili bilmemektedirler. Kağıttan ezberleyerek söylediklerinde ise genellikle ne söylediklerini kendileri de anlamamaktadırlar. Millî danslar gençler tarafından yapılır. Ancak bunlar da genellikle millî motiflerle süslenmiş modern figürlerden oluşur. Bu arada Tofa millî bayramı *Argamcı ırı* ya da *Suglan* kutlanmaya başlanmıştır. Tüm bu faaliyetler sanat dili olarak Tofacanın varlığını bir dereceye kadar hissettirmektedir. Diğer taraftan halk dansları, milli kıyafetler, milli bayramların kutlanması gibi faaliyetler tüm bu alanlardaki Tofa kültürüne ait terminolojinin korunması gibi olumlu bir dilbilimsel sonuç da ortaya çıkarmaktadır.

Tofaların neredeyse hepsi Rus diline hâkimdir. Okullarda eğitim Rusça verilmektedir. Artık çoğu Tofa anadilini bilmemektedir. 1993–1996 yılları arasında yapılan etnososyolojik araştırmanın sonucuna göre Tofaların %16,3'ü ana dilini Tofaca olarak belirtirken %2,8'i temel konuşma dili olarak Tofacayı belirtmiştir. Anadilini Rusça olarak kabul edenlerin oranı %78,4 iken Tofaların %92,3'ü temel konuşma dili olarak Rusçayı belirtmiştir. Her iki dili de ana dili olarak belirtenler %5,3 iken her iki dili de temel konuşma dili olarak belirtenler ise %4,9'dur.

Tofalarcaya hakim nüfus %14,5 iken, hiç bilmeyenler %53,2'dir. Geri kalanı zorlukla anlayan ve konuşanlardır. Rusçayı iyi bir şekilde bilenler %97,9 iken Rusçayı hiç bilmeyen yoktur.

1988 yılında Tofacanın okul ile hayata döndürülmesi çalışmaları başlamış bu çerçevede alfabe oluşturma, alfabe kitapları ve ilk sınıflar için öğretmen yetiştirme gibi çalışmalar yapılmıştır. 1986 ve 1996 yılları arasında yapılan çalışmalar Tofacanın korunmasına yönelik tedbirlerin etki derecesini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalara göre, 1985 yılında 5 yaşından küçük 110 çocuktan ancak 3'ü biraz Tofaca konuşabiliyor, 8'i sadece anlıyor, 99'u ise hiç bilmiyordu. 10 yıl geçtikten ve bu çocuklar 10–14 yaşlarına geldikten sonra çocukların sayısı 108'e düştü. Tofaca öğretiminden sonra çocuklardan 89'u hala Tofacayı bilmiyor, 17'si ise sadece anlıyor ve 2'si biraz konuşabilir. Bu durumda Tofacayı anlayanların oranının biraz yükseldiği söylenebilir. Hiç bilmeyenlerin oranının %90'dan %82,4'e düştüğü görülüyor. Bununla birlikte çocukların hiçbiri "İki yaşlı Tofa konuştuğunda ne hakkında konuştuklarını anlıyor musunuz?" sorusuna olumlu cevap verememiş, çocukların anadil bilgisinin genellikle isimlerden oluşan birkaç düzine kelimeyi geçmediği anlaşılmıştır. Ancak yaklaşık 15 çocuğun artık yazılı metinleri anlayabildikleri ve bir tanesinin de yazabildiği anlaşılıyor. Bu çocuklar ayrıca Tofaca konuşmayı da biraz anlayabilmektedirler. Ancak öğretim sürecinin sadece çocuklara değil onların anne babalarına da yardımcı olduğu hissedilmektedir.

Bu sayede bazı anne babalar da Tofaca okumayı hatta yazmayı öğrenmişlerdir. Anne babalar çocuklarına göre dili daha iyi bildikleri için bu onlar için daha kolay olmaktadır (Krivonogov 2002: 59–61).

Sonuç olarak Bu eğitim faaliyetleri sonucunda ancak çok az sayıda çocuk dili biraz anlar duruma gelmiş, konuşma düzeyine geçen olmamıştır. Ayrıca karışık evlilikler ve melez sayısının artışı sonucunda, hızla artan Tofa nüfusuna (kendini Tofa sayan nüfusa) karşın Tofaca bilenlerin sayısında artış olmamaktadır. Tofa milliyetinin seçimini böylesine çekici hale getiren unsurların başında kriz dönemine kadar olan devlet yardımları gelmektedir. Bunlar anaokulları ve okulların yatakhane kısmının bedava olması, bedava yemek ve giysi gibi imtiyazlardır. Kriz şartlarının ağırlığı, Tofa akrabası olan, ancak hiçbir şekilde Tofa dili, kültürü hatta antropolojik görünüşü ile ilgili kalmamış melezi Tofa olarak kaydolmaya teşvik etmiştir. Bununla birlikte Krivonogov ve ekibinin yetişkin Tofalar üzerinde yaptığı araştırmaya göre kendini Tofa sayanların %78,1'i gerçekten Tofa olduğunu düşünmektedir. %5,1'i ise sadece kağıt üzerinde Tofadır. Kalanları ise kendini hem Tofa hem de Rus, Buryat vb. hissetmektedir. Krivonogov'a göre bugün aynı coğrafyada benzer iklim koşullarında, benzer üretim araçları ve geçim kaynaklarını kullanarak yaşayan halk kendini Tofa olarak saymaktadır. Belki çocukken ailesi tarafından Tofa olarak kaydedtirilen çocuk bu kimliği benimsemekte 16 yaşına gelip pasaport alırken de o zamana kadar benimsediği milliyeti ifade etmektedir (Krivonogov 1998: 55–58).

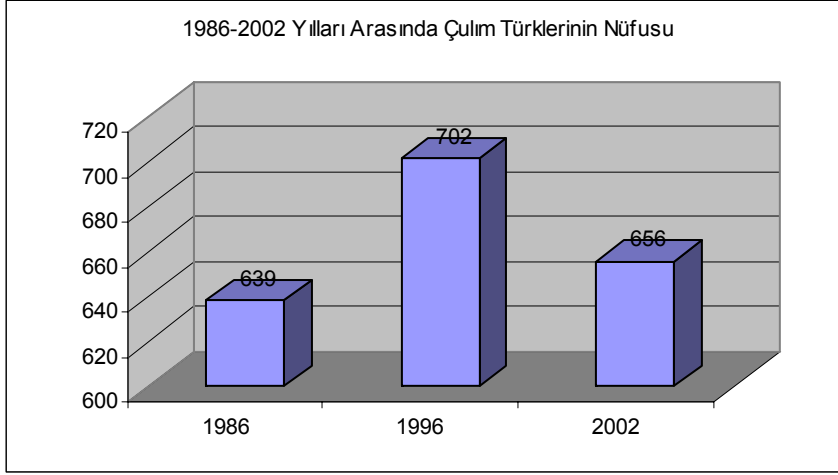
3.1.Çulım Türkleri

Çulım Türklerinin Sibirya'daki Türk halkları içinde varlığını koruma konusunda en çok tehlike altında bulunan grup olduğu söylenebilir. Daha önce Çulım nehri boyunca nehrin iki tarafında varlığını sürdüren Çulım Türkleri bugün sadece Orta Çulım nehri vadisinde ve sadece iki rayonda yaşamaktadırlar: Tomsk bölgesinde Tegüldet rayonu ve Krasnoyarsk bölgesindeki Tühtet rayonu. Söz konusu rayonlarındaki hiçbir yerleşim noktasında yerli halk çoğunluğu teşkil etmemektedir. Çulım Türkleri 1990'lı yıllara kadarki nüfus sayımlarında Hakas olarak kaydedilmişlerdir. Bununla birlikte gerek Rusça, gerekse kendi dillerinde Çulım Türkleri için kullanılan çok sayıda adlandırma vardır: *Hakası, İsaşniye, Çulımsı, Tatarı, İnorodtsı, Çulımskiye Hakası, Priçulımskiye Hakası, Çulımskiye Tatarı, Pisting Kijiler, İyus Kijiler, Tadarlar* vb. 1991–1992 yıllarında Hakas etnik bilincinin bölgede yerleşmesi için bazı çalışmalar Hakaslar tarafından gerçekleştirilmiş ise de daha sonra bu unutulmuş, Çulım Türkleri arasında kendini ayrı bir etnik grup olarak sayma eğilimi ağırlık kazanmıştır (L'vova & Tomilov, Funk 2006: 125;

Krivonogov 1998: 63–64; Funk D.A. Yazık çulımskih tyurkov, <http://lingsib.iea.ras.ru/ru/languages/chuly.html> (03.04.2008)).

Nüfusa bakıldığında 1859 yılında Orta Çulım vadisinde 1039 yerli nüfus tespit edilmiştir. 19. yüzyılın sonuna doğru ise 1371 kişi tespit edilmiştir. 1986 yılında Tühtet rayonunda 130 kişi tespit edilmiştir. 1996 yılında bu rayonda 132 yerli sayılmıştır. Tegüldet rayonunda 1858’de 893 Tatar kaydedilmiştir. 1979’da bu bölgede “569” Hakas kaydedilmiştir. 1986’da 505 kişi. Sonuç olarak son elli yıl içinde Çulımların nüfusları yaklaşık %47 azalmıştır. Bunda Çulım Türklerinin yaşadıkları küçük köylerin geleceksiz görülerek dağıtılması, böylece Çulım Türklerinin dağınık bir halde yaşaması da etkili olmuştur (Krivonogov 1998: 64–65)

Çulımlarda Tofaların aksine 1986 yılında nüfusun %17-19’u melezdir ve mezlelerin çoğunda kendini Rus olarak kaydettirme eğilimi olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Çulımlarda çocuk nüfusta gerileme dikkati çekmektedir. 1996 yılındaki çalışmada burada 505 Çulım Türküne rastlanmıştır. Bu azalmanın temel sebeplerinden biri Çulım Türklerinin büyük kısmının tamamen Çulım bölgesini terk ederek Rusya’nın farklı bölgelerine göç etmesidir. Az nüfuslu halklara tanınan imtiyazlar Çulım Türklerinin etnik tercihini pek fazla etkilememiştir (Krivonogov 1998: 105–109). Tüm tedbirlere rağmen Çulım Türklerinin nüfusunda gerileme görülmektedir. Bunda dışa göçün fazlalığının rolü büyüktür (Bkz.Tablo 7). Çulım Türklerinin yaşadığı bölgenin diğer bölgelerle ulaşım bakımından nispeten kolay bir noktada oluşu, küçük köylerin dağıtılıp Çulım Türklerinin zamanla farklı yerlerdeki köylere dağıtılması, böylece zaten Çulım Türklerinin çoktan doğup-büyüdükleri toprakları terk etmek zorunda kalmaları, ekonomik güçlükler Çulım Türklerini dışa göçe iten sebeplerdir.

Tablo 7: 1970–2002 yılları arasında Tofalarda nüfus artışı.

Krivotonov'un tespimine göre Çulım Türkleri eski Çulım köylerinin dağıtılması ile dışa göçe zorlanmıştır. Bugün Çulım Türklerinin yaklaşık %69'unun ailesinin doğup büyüdüğü köy artık yoktur. Ayrıca Çulım Türkleri ankete göre imkân olsa başka bir yerde yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Şehre göç edenlerde asimilasyon hızla gerçekleşmektedir. Şehre gidenler etnik bakımdan karışık evlilikler yapmakta ve dolayısıyla ikinci kuşak kendini Çulım saymamaktadır. Şehirde yaşayan Çulım erkeklerin %84,1'i, kadınların ise %91,9'u karışık evlilik yapmıştır. Karışık evlilikler ve Çulım Türklerinin dağınık olarak yaşamaları asimilasyon sürecini hızlandırmıştır. Çulım Türkleri diğer yerli kuzey halklarına göre geleneksel üretim şekillerini ve geçim yollarını daha az korumuşlardır. Çoğunluğu ocakçılık, bulaşıkçılık, bakıcılık, hamallık, temizlikçilik gibi pek de prestijli sayılmayan işlerde çalışmaktadırlar. Çoğunlukla da alkol alışkanlığı yüzünden işsiz kalmaktadırlar. 30'lu yıllarda bu bölgelerde büyük kolhoz ve sovhozların kurulması ve Rusların gelişi ile Çulım Türkleri geleneksel uğraşlarını bırakıp Rus tipi tarım ve hayvancılığa yönelmişlerdir. Balıkçılık ve avcılığı tamamen bırakmışlardır. Bu bölgelerde orman sanayiinin gelişmesi de geleneksel uğraşların kaybolmasını hızlandırmıştır. Yabani hayvanlar azalmış, nehirlerde balık avlanması yasaklanmıştır. Bugün işsizlik ve yoksulluktan yine de halkın %79,2'si balıkçılıkla uğraşmaktadır (Krivonogov 1998: 86–90).

Çulım Türkleri arasında da karışık evliliklerin oranı fazladır. 1996'da kadınlar arasında yabancı evlenme oranı %60,2 iken erkeklerde %48,8'dir. Özellikle kadınlar karışık evlilikleri daha prestijli görmektedir. Karışık evlilik

sosyal statünün yükseltilmesinin bir yolu olarak görülmektedir. 1996 yılında Çulım Türkleri arasında yapılan araştırmada 171 karışık evlilik 95 de aynı milletten evlilik tespit edilmiştir. Yani karışık evlilikler %64,3'tür. 90'lı yıllarda melezlerin %18-19'u kendini Çulım Türkü saymıştır. Yani melezlerin çoğu kendini Rus saymaktadır. Bu durumda nüfus içinde saf Çulım Türklerinin oranı artmaktadır. Melez olmayan Çulım Türklerinin oranı %60,7'dir (Krivonogov 1998: 102-105).

Bugün durum biraz değişmektedir. Melez çocukların yaklaşık üçte birini aileleri Çulım Türkü olarak kaydettirmektedir. Ayrıca daha önce Rus olarak kaydolmuş kişilerin sonradan Çulım Türkü olarak kaydolmak istedikleri de görülmektedir. Bunlar "daha önceden kendilerini Çulım Türkü hissettikleri halde bundan utanmışları için Rus olarak kaydolduklarını ancak bugün tutumlarının değiştiğini" ifade etmişlerdir. Ancak Krivonogov'un yaptığı anketler sonucunda melez çocuklarını Çulım Türkü olarak kaydettiren çoğu kişinin devletin tanıdığı imtiyazlardan faydalanmak amacıyla bu seçimi yaptığı anlaşılmıştır (Krivonogov 1998: 105-109).

Çulım Türklerinde dil durumu çok daha ümitsiz görünmektedir. Çulım Türkleri kesin bir şekilde Rusçayı daha iyi bilmekte ve daha çok kullanmaktadır. Çulım Türkçesini ana dili sayanların oranı %24,1 iken, Çulım Türkçesini temel konuşma dili olarak kullananların oranı 1,6'dır. Çulım Türkçesini iyi bilenler %16,4 iken Rusçayı bilenler %96,6'dır. Çulım Türkçesini hiç bilmeyenler %50,1'dir. Rusçayı ise bilmeyen yoktur. Melezler arasında Çulım Türkçesini bilenlerin oranı çok daha düşüktür. 1986 yılındaki araştırmaya göre Çulım Türkçesini iyi bilenler %31,6 iken 10 yıl sonra %16,4 olmuştur (Krivonogov 1998: 92-95).

Çulım Türklerinde de 1930-1940'lı yıllarda dil geçişi süreci hızla başlamış ve bugün tamamlanmıştır. Genç kuşak artık Çulım Türkçesini bilmemektedir. Orta kuşak ise çocuklarına aktaracak düzeyde dile hakim değildir. 30-40'lı yıllarda doğanlarda dil geçişi süreci başlamıştır. Artık aileler çocuklarına dili aktaramamaktadırlar. Çünkü kendileri dili ancak pasif olarak bilmektedirler.

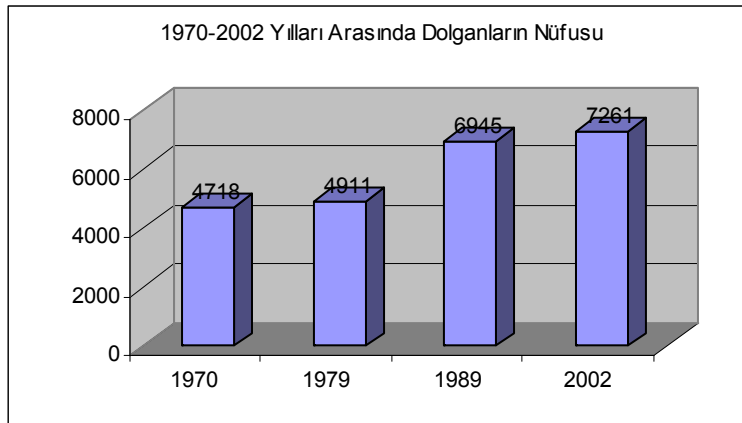
Çulım Tatarcasının yazısı bulunmamaktadır. Daha önce Çulım Türkleri Hakas olarak kaydedildiği için Çulım Türkleri için bir yazı sistemi oluşturulması ihtiyacı hissedilmemiştir. Ancak Çulım Türkleri Hakas yazı dilini kullanmamışlardır. Bugün de Çulım Türkçesinin okulda öğretimi ile ilgili bir uygulama yoktur (Krivonogov 2002: 61-63).

3.1.Dolganlar

Dolganlar Krasnoyarsk Krayı'nda yer alan Taymır Otonom Okrugunda, Taymır yarımadasının merkezî bölgelerinde, Hatanga nehri boylarında, Popigay, Heta, Duda rayonlarında yaşamaktadırlar. Dolganların ayrı bir millet olarak ortaya çıkışı oldukça yenidir. Dolganlar, XVII. yüzyılda başlayan güçlü temasların ardından XVIII-XIX. yüzyıllarda Even, Evenki grupları, Sahalar ve çok eskiden bu bölgeye yerleşmiş olan yerli Ruslar gibi pek çok halkın birbiri içinde erimesi ve söz konusu bölgede bu gruplar arasında uluslar arası anlaşma dili olan Saha Türkçesinin anadili olarak benimsenmesi ile ortaya çıkmıştır (Artemyev 1994: 25; Krivonogov 2001: 13–14).

En kuzeydeki grup olan Dolganların dili Tofa ve Çulım Türkleri ile karşılaştırıldığında dil hayatı açısından daha olumlu göstergelere sahiptir. Dolganların çoğu köylerde yaşamaktadır. Şehirlilerin oranı ancak %10,6'dır. Ayrıca memleketlerini terk etme düşüncesi de zayıftır (Krivonogov 2001: 20–24). Dolganlar geleneksel geçim kaynakları olan avcılık ve balıkçılık ile hala meşgul olmaktadır. Ancak geyikçilik tükenmek üzeredir. Uluslar arası evliliklerin oranı da Dolganlarda düşüktür (Krivonogov 2001: 56). Dışa göç oranının düşük olduğu Dolganlarda düzenli bir nüfus artışı gözlenmektedir (Bkz. Tablo 8).

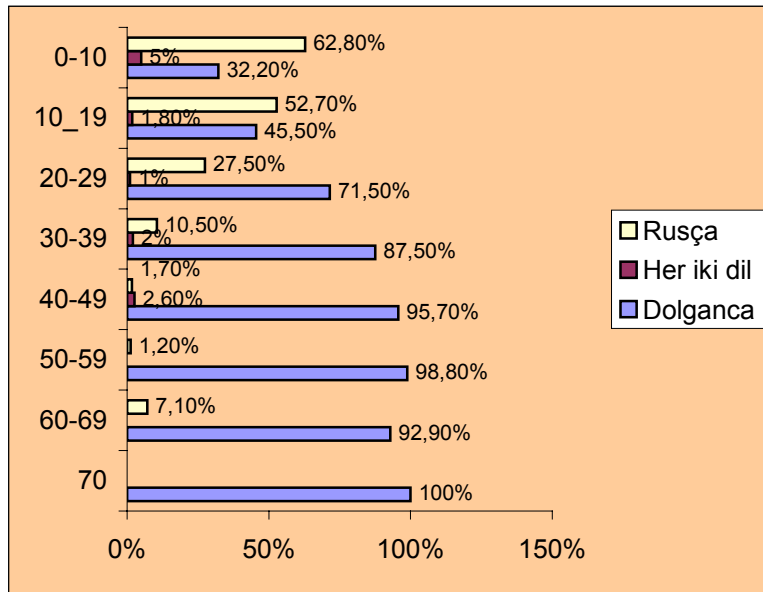
Tablo 8: 1970–2002 arası Dolganlarda nüfus artışı.

1979 yılında Dolganlar arasında Dolgancayı anadili olarak kabul edenlerin oranı %93,5 iken 1989'da %90,2 olmuştur. 1996 yılında ise bu oran %62,5'tir. Dolganların yaklaşık yarısı temel konuşma dili olarak Dolgancayı kullanmaktadır. Bununla birlikte Dolganlar arasında Dolgancayı iyi derecede bilenlerin oranı %55,1 iken Rusçayı iyi derecede bilenlerin oranı %90,2'dir.

Dolganların %0,3'ü ise Nganasancayı iyi derecede bilmektedir. Dolganlarda da dil geçişi süreci başlamış, ancak tamamlanmamıştır. Çünkü hâlâ çocukların kayda değer bir bölümü Dolgan Türkçesini bilmektedir. Örneğin 10 yaşına kadar olan çocukların %24,4'ü, 10–19 yaş arasındakilerin ise %28'i Dolgancayı iyi derecede bilmektedir. Doğudan batıya doğru yani, Yakutistan sınırından Yenisey'e doğru anadilini bilirlilik düzeyi düşmektedir. Batıda dil geçişinin tamamlandığı söylenebilir. Batıda çocukların ancak %5'i Dolgancayı bilmektedir. %85'i ise hiç bilmemektedir. "Aşağı Dolganlar" olarak adlandırılan doğudaki Dolganlarda ise çocukların yaklaşık yarısı Dolgancayı iyi derecede bilmektedir. Dolganca hem aile içi iletişim dili olarak hem de aile dışında aktif olarak kullanılmaktadır (Krivonogov 2001: 33–40; Krivonogov 2002: 63-64).

Tablo 9: Dolganlarda çeşitli yaş gruplarının dil bilgileri (Krivonogov 2001: 34).

1980'li yıllarda Dolgan yazısı oluşturulmuş, Dolganca dersleri okul programlarına girmiştir. Böylece Dolganların yaklaşık üçte biri Dolganca okur-yazar duruma gelmiştir. Yamalo-Nenets Okruguna yayın yapan "Taymır" gazetesinde Dolganca bir sayfa da bulunmaktadır. Dolgancada bir kısım edebi yayın da yapılmaktadır. Dudinka'da Taymır yarımadasında yaşayan bütün halkların dilinde radyo yayını yapılmaktadır. Dolganların yarısından çoğu, özellikle avcı ve balıkçılar Dolgan radyosunu dinlemektedir (Krivonogov 2002: 65; Artem'yev 1994: 26)

4.Sonuç

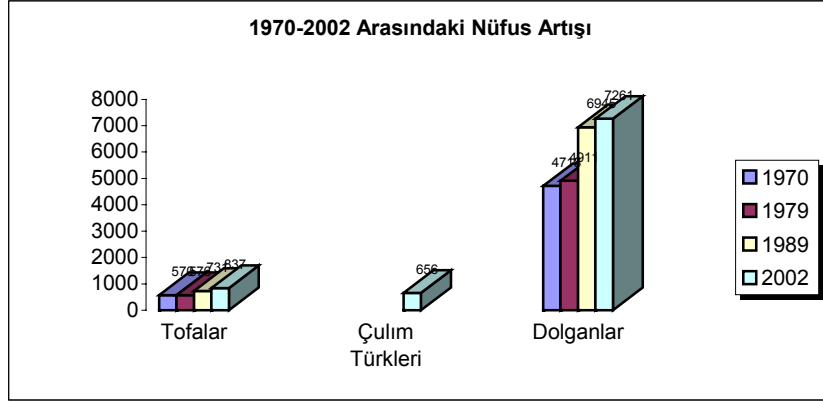
Sibirya bölgesinde yaşayan ve nüfusları 10.000'i bile geçmeyen ve birbirinden oldukça farklı koşullarda varlıklarını sürdüren, Dolgan, Tofa ve Çulım Türklerinde alınan tedbirlerin etkileri değerlendirildiğinde, her bir grubun kendine özgü şartlarının kendine özgü sonuçlar doğurduğu görülmektedir.

Dili koruyan şartlar göz önüne alındığında azınlıklar ile ilgili çıkarılan yasalar ile verilen hak ve imtiyazların Tofalarda nüfus artışını sağladığı, Tofa milliyetinin benimsenmesinde olumlu bir etki yarattığı söylenebilir. Ancak imtiyaz ve haklar daha fazla karışık evlilik ve yerli dil ile kültürü gelecek kuşaklara aktaramayan melez bir toplum oluşması sonucunu da doğurmaktadır. Tofalarla ilgili olarak geleneksel yaşam alanının terk edilmemesi ve geleneksel uğraşlara dönüş, devletin tanıdığı haklardan çok bölge şartlarının ve ekonomik kriz ortamının getirdiği bir sonuç olsa da Tofa toplumunun varlığının korunmasında etkili olmuştur. Tofacanın okul programına konulmasının aile içi iletişim fonksiyonunun bile neredeyse yok olduğu bir dil için küçük bir ilerleme sağladığı söylenebilir.

Tofa ve Dolganlara göre diğer bölgelere ulaşımın çok daha kolay olduğu bir bölgede varlığını sürdüren Çulım Türklerinde alınan tedbirlere rağmen nüfus artışı görülmemektedir. Karışık evliliklerin oranı da yüksektir. Ancak Çulım Türklerinin bütün tedbirlere rağmen hissettiği değersizlik duygusu imtiyazlardan yararlanmak için bile olsa mezlelerin Çulım Türkü etnik kimliğini seçmesini engellemektedir. Dışa göç fazladır. Büyük kasabalara yerleşen Çulım Türkleri geleneksel üretim biçimlerini terk etmektedirler. Çulım Türkçesinin bir yazı sisteminin olmayışı da dilin korunmasını engellemektedir. Çulım Türkçesi okul programlarına da dahil edilmemiştir.

Dolganların hem diğer az nüfuslu halklara göre daha kalabalık oluşu hem de yaşadıkları coğrafyanın özelliklerinden dolayı iç ve dış göçün düşük seviyede oluşu dil durumunu olumlu yönde etkilemiştir. Bölgenin şartları geleneksel üretim biçimlerinin korunmasını da kısmen zorunlu kılmaktadır. Diğer taraftan 1980'li yıllardan beri yazısı oluşturulmuş olan Dolgancanın ders olarak öğretim programlarına alınışı Dolgancanın korunmasını sağlamaktadır.

Tablo 10: 1970–2002 yılları arasında Tofa, Çulım ve Dolganlarda nüfus durumu

Az nüfuslu halklar ile ilgili sürdürülen politikalar az nüfuslu halkların nüfusunu artırmayı başarmıştır. Ancak nüfus artışı konuşur sayısının da artışı anlamına gelmemektedir. Genellikle yerel dil ve kültürü gelecek kuşaklara taşıma becerisinden genellikle mahrum bulunan melezler bakımından nüfusun artışı dil durumu açısından bir gelişme sağlamamaktadır. Yerel dillerin okul programlarına sokulması çok düşük bir düzeyde bile olsa dil durumunun iyileştirilmesine katkı sağlamıştır. Dilin özellikle aile içinde kullanılmasının dilin çocuklar tarafından daha kolay benimsenmesini sağladığı gerçeği göz önüne alınırsa dil ve kültüre daha az yabancı yetişkinlere yönelik kurslar düzenlenmesi ve kurslara katılımın teşvik edilmesi ile dilin aile içinde kullanımının yaygınlaştırılması daha etkili bir çözüm getirebilir.

Kaynakça

- ARTEM'YEV, N.M., (1994). "Dolganskiy yazık", *Krasnaya kniga yazıkov narodov Rossii*, Moskva: Academia 25–26.
- BURİKİN, A.A., (2001). "Spetsifiçeskiye osobennosti funktsionirovaniya pis'mennoy formı yazıkov maloçislennih narodov Severa". *Elektronniy jurnal "Sibirskaya Zaimka"*, No: 5, 2001. <http://zaimka.ru/ethnography/burykin12.shtml> (01.04.2008).
- Demoskop-Weekly: Elektronniy versiya byulletenya Naseleniye i Obşçestvo: http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_02.php (07.03.2008); <http://www.perepis2002.ru> (07.03.2008))
- EMİROĞLU K., S. Aydın, (2003). *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat.
- FUNK D.A. Yazık çulımskih tyurkov, <http://lingsib.iea.ras.ru/ru/languages/chulyim.shtml> (03.04.2008)
- Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, Stat'ya 68: <http://www.constitution.ru/index.htm>. (06.09.2007).
- KİLLİ, G., (2006). "Saha Cumhuriyetinde Dil Durumu ve Saha Türkçesinin Konumu", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(2), Haziran 2006, 61–70.
- KRİVONOGOV, V.P., (1998). *Etniçeskiye protsessı u maloçislennih narodov Sredney Sibiri*, Krasnoyarsk: İzdatel'stvo KGPU.
- KRİVONOGOV, V.P., (2001). *Narodı Taymıra*. Krasnoyarsk: RİO KGPU.
- KRİVONOGOV, V.P., (2002). "Yazıkovaya situatsiya u maloçislennih tyurkskih narodov Sredney Sibiri", *Yejegodnik instituta sayano-altayskoy tyurkologii VI*, Abakan: Hakasskiy gosudarstvenniy universitet im. N.F.Katanova, 59–65.
- L'VOVA E.L., N.A, TOMİLOV, D.A., Funk, (2006). *Çulımsı*, Tyurkskiye narodi Sibiri, Moskva: Nauka, 125–170.
- MEL'NİKOVA L.V. (1994) *Tofi: İstoriko-etnografiçeskiy oçerk*. İrkutsk: Vostoçno-Sibirskoye knijnoye izdatel'stvo.
- O vnesenii izmeneniy i dopolneniy v zakon RSFSR "O yazıkah narodov RSFSR" Bkz. http://www.innovbusiness.ru/pravo/DocumShow_DocumID_75614.html (05.09.2007))
- Politika Pravitel'stva RF v otnoşenii prav korennih maloçislennih narodov v Rossii v usloviyah reformı federal'nogo zakonodatel'stva*: <http://www.rustrana.ru/print.php?nid=1720> (06.03.2008)).
- Prezident RSFSR B. Yeltsin, O yazıkah narodov RSFSR, Moskva, Dom Sovetov RSFSR, 25 Oktyabra 1991 goda, N 1807-I http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_39766.html (05.09.2007)).
- Proyekt federal'nogo zakona "Ob osnovax gosudarstvennoy natsional'nay politiki Rossiyskoy Federatsii" <http://www.smirnovsk.ru/worktext/work/id/425886.html> (12.03.2008).
- Putin predostavil maloçislennim narodam pravo na al'ternativnuyu slujbu, *StranaRu*, <http://old.strana.ru/stories/01/10/16/1785/155073.html> (29.02.2008))

- RASSADİN V.İ., Tofalarskiy yazık, <http://lingsib.iea.ras.ru/ru/languages/tofa.shtml> (01.03.2008).
- Rossiyskaya Federatsiya, Federal'nıy Zakon, O garantiyah prav korennih maloçislennih narodov Rossiyskoy Federatsii (s izmeneniyami na 26 iyunya 2007 goda): <http://www.kodeks.runoframecom-pus-FullLegRF?d&nd=901732262&nh=1> (03.09.2007)).
- ROMAŞKİN, V.V., (1999). "Yazıkovaya reforma v Rossiyskoy Federatsii. Altay i Tsentral'naya Aziya: kul'turno-istoričeskaya preyomstvennost'", Gorno-Altaysk, 29–38. <http://www.philology.ru/linguistics2/romashkin-99.htm> (01.04.2008).
- Unesco Red Book On Endangered Languages: Northeast Asia http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_index.html#index (03.03.2008); UNESCO: Yazıkı narodov Sibiri, nahodyaşıçiesya pos ugrozoy işçeznovaniya: <http://lingsib.iea.ras.ru> (03.03.2008)
- VAHTİN, N.B., Ye.V., GOLOVKO, (2004). *Sotsiolingvistika i sotsiologiya yazıka*, Sank-Peterburg: "Gumanitarnaya Akademiya".
- Yazıkı narodov Sibiri, nahodyaşıçiesya pos ugrozoy işçeznovaniya: <http://lingsib.iea.ras.ru> (03.03.2008).
- Yeşçyo raz o zakone "O garantiyah prav korennih maloçislennih narodov RF", Respublika Kareliya: Ofitsial'nıy server organov gosudarstvennoy vlasti", <http://www.gov.karelia.ru/Power/Committee/National/law.html> (06.03.2008)
- Zakon RSFSR: O Yazıkah narodov RF (25 Oktyabr 1991: 205, 206, 207) http://www.mediocratia.ru/owa/mc/mc_references.html?a_id=526 (06.09.2007)).
- Zakon Ob obşçih printsipah organizatsii obşçin korennih maloçislennih narodov Svera, Sibiri i Dal'nego Vostoka Rossiyskoy Federatsii. [http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow DocumID16499.html](http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID16499.html) (29.02.2008).